

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РЕАЛІЗАЦІЇ РУХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ІЗ ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ У РІЗНИХ ФОРМАХ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМИ ВПРАВАМИ

Визначено педагогічних умови, що сприяють успішній реалізації рухової діяльності дітей з церебральним паралічем у різних формах занять фізичними вправами, та розкрито їх зміст і особливості зв'язку з виокремленими принципами такої діяльності. Метою проведеного дослідження було визначення ефективних умов реалізації рухової діяльності дітей з церебральним паралічем у формах занять фізичними вправами, що передбачені начальним процесом у спеціальних закладах загальної середньої та вищої освіти 1-2 рівнів акредитації. Виокремлено такі педагогічні умови: створення позитивного психологічного клімату в класі, надання вчителю більшої творчої свободи, розширення і поглиблення його співпраці з сім'єю, іншими педагогами; спрямування і заохочення кожної дитини з ЦП до активної діяльності; вибір оптимального дозування фізичних вправ, їх планування за циклами з урахуванням одержаних даних про особливості розвитку дітей з різними формами ЦП; коригування параметрів фізичних навантажень виходячи з поточного стану дітей; одночасне розв'язання навчальних і завдань з фізичної підготовки у різних формах занять. Реалізація таких умов у практичній діяльності сприятиме підвищенню ефективності рухової діяльності дітей з церебральним паралічем у різних формах занять фізичними вправами у вирішенні завдань адаптивного фізичного виховання.

Ключові слова: діти, церебральний параліч, рухова діяльність, фізичні вправи, педагогічні умови.

Вступ. Отримані на попередніх етапах дослідження дані [5; 7-9] засвідчували можливість підвищити ефективність рухової діяльності дітей з церебральним паралічем (ЦП) під час фізичного виховання в закладах загальної середньої та вищої освіти. Один із перспективних шляхів – розроблення технологій (методик), спрямованих на вирішення завдань адаптивного фізичного виховання. Але виявили, що на сучасному етапі недостатньо даних про педагогічні умови, виконання яких забезпечить високу ефективність реалізації означених розробок для дітей з ЦП у практичній діяльності. Наявні дані свідчать, що під час розроблення способів реалізації змісту певного навчального процесу педагогічна наука сьогодні все активніше використовує технологічний підхід. Це зумовлено тим, що цей підхід сприяє зменшенню експромтів учителя під час впровадження у практику змісту, що пропонується педагогічною наукою.

У зв'язку із зазначеним наголошується, що будь-які освітні концепції для своєї реалізації потребують певної системи дій. При цьому, у випадку високої варіативності й гнучкості такої системи її розглядають як методику, у випадку більш жорсткої алгоритмічної послідовності та перспективності одержати запланований результат систему розглядають вже як технологію [1; 3]. За інформацією цих дослідників педагогічна технологія – це проект певної педагогічної системи, який зrealізовано на практиці; проектом є концепція, тобто поетапне описання педагогічної системи що перетворюється в педагогічну технологію, а без першої немає другої.

Водночас відзначили, що ефективність будь-якої педагогічної технології багато у чому залежить від встановлення обставин, урахування яких дозволяє збільшити результат, тобто від педагогічних умов [11; 12].

Роботу виконано згідно з тематичним планом науково-дослідної роботи на 2015-2019 рр. проблемної лабораторії «Профілактично-оздоровчі технології фізичного виховання та реабілітації» Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка за темою «Програмування профілактично-оздоровчих і розвивальних технологій фізичної культури для дітей та студентської молоді».

Матеріал і методи дослідження. Дослідження було спрямоване на визначення ефективних умов реалізації рухової діяльності дітей з церебральним паралічем у формах занять фізичними вправами, що передбачені начальним процесом у спеціальних закладах загальної середньої та вищої освіти 1-2 рівнів акредитації. Для досягнення цієї мети було використано адекватні методи дослідження, зокрема такі загальнонаукові: аналіз, синтез, узагальнення, теоретичне моделювання. Ці методи було застосовано під час опрацювання даних попередніх досліджень, зокрема: розробленої концепції [5], результатів проведених педагогічних експериментів [7-9; 16-18], а також визначені фахівцями положення про проектування педагогічних технологій [2; 3; 10; 12; 15; 19] та умови найбільш ефективної реалізації змісту навчально-виховного процесу [11; 12; 14; 20]. Щодо організації дослідження, то вона не відрізнялася від рекомендованої спеціальною літературою [13, с. 53-56].

Результати дослідження. Вивчення інформації літературних джерел виокремили педагогічні умови, виконання яких сприятиме досягненню високого позитивного результату від використання дітьми з ЦП рухової діяльності в різних формах занять фізичними вправами. Такими умовами були: створення позитивного психологічного клімату в класі; надання вчителю фізичного виховання більшої творчої свободи, розширення і поглиблення його співпраці з сім'єю, іншими педагогами закладу загальної середньої освіти; спрямування і заохочення кожної дитини до активної діяльності; вибір оптимального дозування фізичних вправ, їх планування за циклами з урахуванням одержаних даних про особливості розвитку дітей з різними формами ЦП; коригування параметрів фізичних навантажень виходячи з поточного стану дітей; одночасне розв'язання навчальних і завдань з фізичної підготовки у різних формах занять.

Під час виокремлення зазначених умов, їх розглядали як обставину, від якої залежить певні явище або процес, що утворюють середовище, в якому явище (процес) виникає, функціонує і розвивається; щодо ефективності, то у педагогіці в аспекті діяльності її визначають як об'єктивні й суб'єктивні передумови, реалізація яких дозволяє досягти поставленої мети раціональним застосуванням засобів і сил [12, с. 125]. Виокремлені педагогічні умови пов'язані з виконанням вимог таких принципів: різнобічного розвитку дитини з ЦП, зв'язку змісту рухової діяльності з життєдіяльністю, компенсаторної і корекційно-розвивальної спрямованості їх рухової діяльності, доступності й індивідуалізації, вербалізації та наочності, вікової адекватності.

Реалізацію першого зазначеного принципу забезпечує включення у зміст рухової діяльності дітей з ЦП такого: необхідних для вивчення різноманітних рухових дій; матеріалу для формування теоретико-методичних знань й умінь, пов'язаних із фізичним вихованням, лікувальною фізичною культурою; адекватних можливостям дитини засобів, методів удосконалення фізичних якостей. Одночас, зазначене пов'язане з іншим принципом, а саме зв'язку рухової діяльності з життєдіяльністю. Така прикладна функція повинна виконуватися з урахуванням особливостей поточного стану і розвитку дитини у певному віці 7-17 років. Зокрема, в початковій школі мають домінувати засоби вдосконалення наявних і формування нових навичок у рухових діях із самозабезпечення, в основній школі – в діях і фізичних якостях, які є провідними в майбутній професії, що на даний момент є пріоритетною.

Виконання зазначеного та іншого принципу, а саме компенсаторної і корекційно-розвивальної спрямованості рухової діяльності дітей з ЦП, може бути забезпечене реалізацією інших педагогічних умов, що були виокремлені в ході дослідження. Одна з них стосується вибору оптимального дозування фізичних вправ, їх планування за циклами з урахуванням даних про особливості розвитку дітей з різними формами ЦП, що були одержані на попередніх етапах дослідження, інша – одночасне вирішення на заняттях фізичними вправами різних за змістом завдань. У зв'язку з цим, передусім на заняттях з лікувальної фізичної культури, використовують комплекси вправ, що стимулюють компенсаторні процеси в ушкоджених органах і системах дітей у напрямі розвитку збережених функцій. Це дозволяє утворити довготривалу, стійку й адекватну адаптацію, зменшити розбіжності у морфофункціональному дозріванні, руховій підготовленості, розвитку фізичних якостей таких дітей та фізично здорових однолітків. Ще одні комплекси фізичних вправ спрямовують на профілактику і попередження зумовлених хворобою вторинних відхилень, зокрема низької рухової активності; обмеженого кола рухових дій, які дитина спроможна виконати; низького рівня розвитку фізичних якостей і моторної функції. Комплекси використовують, передусім на уроках з фізичної культури, на заняттях у спортивних секціях.

Педагогічні умови, що розглядаються, сприятимуть, крім вищезазначеного, також виконанню вимог принципу доступності й індивідуалізації. Зокрема,

реалізація таких умов сприяє актуалізації рухових здібностей кожної дитини. Забезпечується це врахуванням характеру патологічних процесів, особливостей морфофункціонального дозрівання, розвитку психічних та моторної функцій, що зумовлені статтю, віком і формою ЦП, а також урахуванням інтересів і побажань дітей під час вибору засобів, методів, дозування вправ, які планується використати на занятті.

Реалізація педагогічних умов, що розглядаються, сприяє також виконанню вимог таких принципів, як вікової адекватності та вербалізації й наочності. У першому випадку використовують фізичні навантаження визначеної спрямованості й дозування, що є максимально узгодженими з особливостями дитини, у другому – якнайчастіше використовують методи мовної дії та такі, що їх доповнюють, а саме методи наочної дії. За роками навчання визначають склад рухових дій, які вивчатимуться для формування умінь і навичок, а також час здійснення педагогічного контролю. Щоденне використання рухової діяльності у різних формах передбачає, крім іншого, також її рівномірний розподіл упродовж навчальних днів, тижня, року. Це сприяє утворенню термінової, накопичувальної адаптації та відставленого ефекту між заняттями. Так забезпечують наступність в оволодінні програмним матеріалом на етапах навчання.

Конкретизуючи інформацію про деякі інші педагогічні умови реалізації рухової діяльності дітей з ЦП у різних формах занять фізичними вправами, відзначаємо таке. Створення позитивного психологічного клімату в класі дітей з ЦП, що є однією з виокремлених умов, передбачає утворення засобами і методами фізичного виховання максимально сприятливих умов для задоволення їх психологічних потреб, а саме компетентності, інтегрованості у діяльність колективу та незалежності. Ці потреби є визначальними у формуванні внутрішнього типу мотивації до систематичного використання рухової діяльності, змістом якої є фізичні вправи, у повсякденному житті та на довгу перспективу для вирішення різних за змістом завдань. Водночас, практично на кожному занятті вчитель повинен усно оцінювати результати кожної дитини: не акцентувати уваги на недоліках, а тільки на позитивних моментах; використовувати фізичні вправи, рухливі ігри, а також елементи спортивних ігор для виховання взаємовиручки, допомоги, підтримки, формуванню вміння діяти у колективі. Водночас, реалізуючи діяльнісний підхід, учитель заохочує і спрямовує кожну дитину з ЦП на активне виконання персональних, колективних завдань, розкриття і вияв індивідуальних здібностей, а також формує свідоме ставлення до занять фізичними вправами у різних формах, підтримує та стимулює елементи творчої самодіяльності, персонального самовдосконалення.

Надання вчителю фізичного виховання більшої творчої свободи, розширення і поглиблення його співпраці з сім'єю, що було іншою педагогічною умовою, у найбільш загальному вигляді передбачало спілкування вчителя та батьків (опікунів), вихователів у напрямі питань спільної діяльності для створення дітям удома та в закладі загальної середньої освіти навчального середовища, в якому одне з провідних місць посідає рухова діяльність, основою якої є фізичні

вправи. Передбачає таке навчальне середовище використання фізичних вправ у різних формах для вирішення, передусім навчальних завдань, але соціального змісту. У формуванні та підтриманні навчального середовища батьки, вихователі та вчителі фізичного виховання знаходяться у постійному міцному контакті як рівноправні партнери та учасники процесу.

Крім цього, важливою умовою є спрямування і заохочення кожної дитини з ЦП до вияву активної позитивної позиції під час рухової діяльності у різних формах занять фізичними вправами, особливо які є необов'язковими, тобто передбачають вільне відвідування. У зв'язку з цим учитель спрямовує увагу дітей на формування умінь в основних рухах, розвиток інтелекту, формуючи знання і мовленнєву активність, передусім збагаченням словникового запасу, що пов'язаний із фізичним вихованням. Зокрема, необхідно враховувати: спроможність дітей у аспекті кращого для них способу сприйняття завдання, а саме словесно або зорово-просторово; недостатню стійку увагу, передусім щодо спроможності тривалий час концентрувати увагу на одному об'єкті; недостатньо швидке орієнтування в ситуації; уповільнене осмислення взаємовідношень між частинами цілісного зображення в зв'язку з аналітичним способом пізнання (акцент уваги на деталях); потребу у перерві під час переходу від одного виду діяльності до іншого.

Дискусія. На сучасному етапі дослідники розглядають педагогічні умови як важливий елемент будь-якої педагогічної системи, а також педагогічних технологій та методичного забезпечення навчального процесу [1; 3; 10; 11; 12]. Узагальнюючи інформацію цих авторів можна відзначити, що педагогічні умови – це особливості організації навчально-виховного процесу у певному закладі освіти, пов'язані з детермінацією результатів виховання, освіти і розвитку особистості дитини, та які об'єктивно забезпечують можливості для їх досягнення.

Прогнозування високого позитивного ефекту від рухової діяльності дітей з ЦП у різних формах занять фізичними вправами у випадку реалізації пропонованих педагогічних умов ґрунтується, передусім на врахуванні їх провідної функції, а саме детермінації результатів педагогічного процесу. Зокрема, реалізацією таких педагогічних умов, як створення позитивного психологічного клімату в класі дітей з ЦП та спрямування і заохочення кожної дитини до активної діяльності, забезпечується, передусім максимальне сприяння у задоволенні психологічних потреб дітей, а саме компетентності, незалежності, інтегрованості у діяльність колективу. На важливість задоволення таких потреб у дітей і підлітків наголошує багато дослідників [16-19]. У такий спосіб досягається внутрішній тип мотивації – самовизначеність дитини в питанні необхідності та важливості систематичного використання занять фізичними вправами у різних формах. Зазначене ще більшою мірою є важливим для дітей з ЦП, адже вони відрізняються від дітей без порушень розвитку особливостями вияву психіки і психологічних показників, причому з негативною тенденцією. Водночас зазначається, що однією з провідних причин низької зацікавленості дитини з певним захворюванням до

занять фізичними вправами є несформована мотивація, тобто амотивація, її зовнішній тип поведінки, що також пов'язана з першою [19, с. 96].

Що стосується вибору оптимального дозування фізичних вправ, їх планування з урахуванням одержаних даних про особливості розвитку дітей з різними формами ЦП та коригування параметрів навантажень, виходячи з поточного стану таких дітей, то зазначене на сучасному етапі є однією з провідних засад організації, формування та реалізації змісту рухової діяльності в різних формах занять фізичними вправами дітей без порушень розвитку [2; 4; 10; 20]. На врахуванні зазначеного наголошують деякі дослідники у зв'язку з конкретизацією шляхів реалізації індивідуального підходу до дітей з ЦП під час здійснення заходів фізичної реабілітації, лікувальної фізичної культури, деяких інших методик кінезо- та ерготерапії [6; 8; 20].

Висновки: 1. На сучасному етапі розвитку адаптивного фізичного виховання дотепер несформовано комплексів педагогічних умов, реалізація яких сприятиме досягненню високого позитивного результату у вирішенні завдань цього педагогічного процесу. 2. Виокремлено педагогічні умови реалізації рухової діяльності дітей з ЦП у різних формах занять фізичними вправами під час навчання, передусім у спеціальних закладах загальної середньої освіти та вищої освіти 1-2 рівнів акредитації: створення позитивного психологічного клімату в класі, надання вчителю більшої творчої свободи, розширення і поглиблення його співпраці з сім'єю, іншими педагогами; спрямування і заохочення кожної дитини з ЦП до активної діяльності; вибір оптимального дозування фізичних вправ, їх планування за циклами з урахуванням одержаних даних про особливості розвитку дітей з різними формами ЦП; коригування параметрів фізичних навантажень виходячи з поточного стану дітей; одночасне розв'язання навчальних і завдань з фізичної підготовки у різних формах занять.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в експериментальній перевірці пропонованих педагогічних умов для визначення їх ефективності у вирішенні поставлених завдань.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Вид. 2-е, доп. й виправл. Рівне: Волинські береги, 2011. 552 с.
2. Давиденко О. В., Семененко В. П., Фандікова Л. О. Основи програмування фізкультурно-оздоровчих занять з дитячим контингентом. Тернопіль: Астон, 2003. 144 с.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: підручник. 2-ге вид., доповн. Київ: Академвидав, 2012. 352 с.
4. Дутчак М. Перспективні напрями наукового супроводження реалізації національної стратегії з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація». Вісник Прикарпатського ун-ту. Серія: Фізична культура, 2017. Випуск 27-28. С. 89-93.

5. Єдинак Г. А. Концептуальні положення безперервної фізкультурної роботи з учнівством, що має обмежені церебральним паралічем можливості. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2003. Вип. 6. С. 120-126.
6. Єдинак Г. А. Технологія використання фізичних вправ у реабілітації дітей з церебральним паралічем: метод. рекомендації. Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2007. 94 с.
7. Єдинак Г. А., Мицкан Б. М., Галаманжук Л. Л. Теоретико-методичні основи рухової діяльності дітей з церебральним паралічем у фізичному вихованні. Вісник Прикарпатського університету. Фізична культура. 2011. Вип. 13. С. 108-128.
8. Єдинак Г. А. Фізичне виховання дітей з церебральним паралічем: монографія. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О. А., 2009. 394 с.
9. Єдинак Г. А. Теоретико-методичні основи рухової діяльності дітей з церебральним паралічем у фізичному вихованні: автореф. дис... д-ра наук з фіз. виховання та спорту. 24.00.02 Національний ун-т фіз. виховання і спорту України. Київ, 2010. 40 с.
10. Носко М. О. Здоров'язбережувальні технології у фізичному вихованні: монографія. Київ: СПД Чалчинська Н. В., 2014. 340 с.
11. Носко М. О., Браташ С. В. Педагогічні основи застосування здоров'язбережувальних технологій у навчальному процесі на уроках фізичної культури в загальноосвітніх школах. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. 2016. Випуск 1(21). С. 116-119.
12. Фіцула М. М. Педагогіка: підручник. Тернопіль: Навчальна книга–Богдан, 2003. 254 с.
13. Шиян Б. М., Єдинак Г. А., Петришин Ю. В. Наукові дослідження у фізичному вихованні та спорті: навч. посібник. 2-е вид., стереот. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2013. 280 с.
14. DePauw, K. P., Gavron, S. J. (2005). Disability and sport, 2nd ed. Champaign, IL: Human Kinetics.
15. Dunn, J. M., Fait, H. (1997). Special physical education: adapted, individualized, development, 2nd ed. Dubuque, IA: Brown.
16. Iedynak, G., Galamandjuk, L., Ivashchenko, V., Stasjuk, I., Prozar, M., Mazur, V., Sliusarchuk, V. (2017). Psychosocial aspects of improving physical activity of children with chronic diseases. J. of Physical Ed. and Sport. Vol. 17(3). 1186-1891. doi:10.7752/jpes.2017.03183
17. Iedynak, G., Galamandjuk, L., Mysiv, V., Mazur, V., Kljus, O., Balatska L., Yurchyshyn Y. (2017). Peculiarities of the success achievement motivation display of elite athletes with cerebral palsy when preparing for basic competitions. J. of Physical Ed. and Sport, Vol. 17(3). 2019-2023. doi:10.7752/jpes.2017.03202
18. Iedynak, G., Galamandjuk, L., Kyselytsia, O., Balatska, L., Nakonechnyi, I., Mazur, V. (2017). Physiological characteristics of pubertal schoolchildren

- with chronic diseases. *J. of Physical Ed. and Sport*, Vol. 17(4). 2462-2466. doi:10.7752/jpes.2017.04275
19. Sherrill, C. (2004). *Adapted physical education, recreation, and sport: cross disciplinary and lifespan*, 6th ed. Boston: McGraw Higher Education.
  20. Winnick, J. P. (2004). *Adapted physical education and sport*. Champaign, IL: Human Kinetics.

We have identified the pedagogical conditions that contribute to the successful implementation of the motor activity of children with cerebral palsy in various forms of physical exercises, and their content and peculiarities of connection with the isolated principles of such activity. The goal of the conducted research was to determine the effective conditions for the implementation of motor activity of children with cerebral palsy in the forms of physical exercises, provided by the educational process in special institutions of general secondary and higher education of 1-2 levels of accreditation. The following pedagogical conditions are emphasized: creation of a positive psychological climate in the class, giving the teacher greater creative freedom, expanding and deepening his cooperation with the family, other teachers; direction and encouragement of every child with the CP to vigorous activity; the choice of optimal dosage of physical exercises, their planning in cycles, taking into account the obtained data on the peculiarities of development of children with different forms of CP; adjustment of physical activity parameters based on the current state of children; simultaneous solving of training tasks and tasks of physical preparation in different forms of classes. Implementation of such conditions in practical activity will promote the increase of efficiency of motor activity of children with cerebral palsy in various forms of physical exercises in solving tasks of adaptive physical education.

Key words: children, cerebral palsy, motor activity, physical exercises, pedagogical conditions.

Отримано: 23.04.18

УДК 37.016: 796.012.4–053.5: 616.8–009.11

Г. А. Єдинак

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ КОНЦЕПЦІЇ РУХОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ІЗ ЦЕРЕБРАЛЬНИМ ПАРАЛІЧЕМ У РІЗНИХ ФОРМАХ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНИМИ ВПРАВАМИ

Проаналізовано соціальні аспекти та умови успішної реалізації розробленої концепції рухової діяльності дітей з церебральним паралічем у різних формах занять фізичними вправами. Метою проведеного дослідження було створення передумов для реалізації положень означеної концепції для досягнення ефекту в соціальній адаптації дітей з церебральним паралічем. Основні соціальні аспекти розробленої концепції пов'язані з адміністративним і педагогічним управлінням, науково-мето-